

Salsa!.doc

4

JAARGANG 2 | NOV 2006
DRIEMAANDELIJKE UITGAVE

NIEUWSBRIEF VAN DE VRIENDEN VAN HET LEUVENS STADSARCHIEF

Een nieuwe kijk op het oude Leuven

Het stadsarchief bezit een rijke fotoverzameling, die af en toe wordt aangevuld. Zo konden enige tijd geleden twee negentiende-eeuwse foto's uit Frans particulier bezit worden aangekocht. Het betreft een foto van het doksaal van de Leuvense Sint-Pieterskerk en een zicht op het Leuvens stadhuis. Beide foto's zijn van de hand van de Franse fotograaf Adolphe Braun (1811–1877). Ze zijn van uitstekende kwaliteit, dragen het ateliermerk van de fotograaf maar zijn niet gedateerd.

Geboren te Besançon in 1811, vestigde Adolphe Braun zich in 1829 als tekenaar te Parijs, waar hij in 1834 een tekenatelier begon. In 1843 trekt hij weg uit de Franse hoofdstad en opent in 1847 in Dornach, bij Mulhouse in de Elzas, een atelier voor technisch tekenaars. In die tijd legt Braun zich toe op een nieuwe kunst: de fotografie. Hij verwerft in 1854 bekendheid met zijn bloemenstillevens. De foto's dwingen alom bewondering af en leveren de fotograaf op de Parijse *Exposition universelle* van 1855 een gouden medaille op.

In 1859 bezorgt de serie *L'Alsace photographiée* (120 foto's op groot formaat) Braun de titel *Photographe de S.M. l'Empereur* [Napoleon III] en het ereteken van Ridder in het *Légion d'Honneur*. Vanaf dat ogenblik wordt hij vooral bekend als landschapsfotograaf. Samen met zijn zoon Gaston maakt hij opnames van landschappen en gebouwen in Duitsland, Zwitserland, en Italië. In 1864 is hij in het Rijnland, in Nederland en in Luxemburg, en in 1869 maakt hij foto's bij de opening van het Suez-kanaal. Naar de mode van de tijd vervaardigt hij ook heel wat stereo-foto's. Vanaf 1866 legt Braun zich vooral toe op het fotograferen van kunstwerken. Deze activiteit wordt de grote specialiteit van de in 1876 opgerichte firma *Adolphe Braun & C°*.

Na het overlijden van Adolphe Braun (1877) zet zijn zoon Gaston het atelier verder. Het bedrijf krijgt in 1893 de exclusieve rechten voor het fotograferen van kunstwerken in het Parijse Louvre. In 1910 openen *Braun, Clément & C°* een bijhuis in New York en het jaar daarop ook een in Londen. De naam Braun is een begrip in de wereld van de fotografie geworden. Zonder overdrijven mag men zeggen dat Adolphe Braun een van de beste fotografen uit de negentiende eeuw is.

Wellicht stammen de Leuvense Braun-foto's uit 1864, het jaar dat de fotograaf in Nederland, in het Rijnland en in Luxemburg actief was. Beide foto's zijn documentair erg interessant. Op de foto van het doksaal van de Sint-Pieterskerk is links naast het doksaal zeer goed het orgel te zien. De foto van het stadhuis is genomen vanuit het Westen, ongeveer van op de plaats waar nu de Brusselsestraat begint, en toont twee rijen beelden in de nissen van de voorgevel.

Met deze foto's verwierf het stadsarchief zeer waardevolle iconografische documenten die ons toelaten twee belangrijke Leuvense monumenten te bekijken door de lens van een internationaal bekende kwaliteitsfotograaf uit de negentiende eeuw.

GUSTAAF JANSSENS – voorzitter SALSA! vzw

I N H O U D

Een nieuwe kijk op het oude Leuven	1
Blijde Inkomsten in Leuven	2
Oude kranten vertellen	4
We heffen het glas op Hous	6
Een kaart met geschiedenis	6
Colofon en praktische informatie	8
Activiteiten van SALSA! vzw	8

Blijde Inkomsten in Leuven

Op 13 mei 1106 werd aan Godfried I van Leuven de titel van *dux Lotharingie* verleend. Hij kreeg daarbij de opdracht om de rust en de vrede in zijn hertogdom te bewaren en om recht te spreken in naam van de Duitse keizer. Deze datum markeert dus de geboorte van het hertogdom Brabant, dat nadien door machts- en gebiedsuitbreiding één van de toonaangevende gewesten van de Nederlanden werd. Het omvatte de huidige provincies Noord-Brabant, Antwerpen, Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De verjaardag van het oude hertogdom, dat in 2006 dus precies 900 jaar geleden ontstond, gaf de voorbije maanden dan ook aanleiding tot heel wat feestelijkheden, zowel in noord als zuid.

Het hertogdom Brabant vertoonde qua organisatie nogal wat verschillen met andere gewesten. Een van die grote verschilpunten lag in het feit dat de hertog meer nog dan andere vorsten rekening diende te houden met de eis van medezeggenschap van zijn onderdanen. Dit resulteerde op 3 januari 1356 dan ook in de uitvaardiging van een document dat nog eeuwenlang van grote betekenis zou blijven: *De Blijde Inkomst*. Op die dag legden Johanna en

haar echtgenoot Wenceslas, hertog van Luxemburg, als nieuwe Brabantse hertogen de eed van wederzijdse hulp en goede wil af en verleenden ze aan hun onderdanen een voorrechtsbrief, die pas later de naam van *Blijde Inkomst* zou krijgen. Deze traditie van het verlenen van *Blijde Inkomsten* zou worden voortgezet tot aan het einde van het Ancien Regime. Elke hertog(in) zou voortaan bij het begin van zijn of haar ambtstermijn de eed afleggen en een *Blijde Inkomst* als een soort grondwet voorleggen aan zijn onderdanen.

Dat er in 1356 een *Blijde Inkomst* kwam, had met twee factoren te maken. Hertog Jan III had niet kunnen zorgen voor een mannelijke troonopvolger. Hij had wel drie dochters: Johanna, gehuwd met Wenceslas, hertog van Luxemburg, Margaretha, gemalin van Lodewijk van Male en Maria die met Reinoud III, hertog van Gelre in het huwelijksbootje was gestapt. Omdat Jan III problemen in verband met de erfopvolging voorzag, had hij al in 1354 zijn eigen nalatenschap geregeld. Zijn oudste dochter Johanna zou al zijn bezittingen erven, waaronder het hertogdom Brabant, zijn twee andere dochters zouden zich tevre-

den moeten stellen met een geldelijke bijdrage. Een tweede, niet te onderschatten factor vormde de groeiende politieke macht van de steden, ten gevolge van hun economische bloei. In ruil voor financiële hulp ontvingen de steden privileges van de hertogen, die voortdurend in geldnood verkeerden. Dit dwong de hertog uiteraard geregeld in een vragende positie, waarbij een charter een door de steden opgelegde voorwaarde werd voor hun eed van trouw.

Toch was het in 1356 niet de eerste keer dat privileges aan onderdanen van het hertogdom Brabant werden verleend. Reeds in 1248 had Hendrik II enkele algemene privileges aan het hertogdom toegekend, waaronder het recht de Brabanders te zullen laten behandelen bij vonnis en recht en hun toestemming te vragen voor de heffing van nieuwe lasten. Ook Hendriks zoon, Hendrik III, liet als politiek testament enkele voorrechten na aan zijn onderdanen. Het meest uitgesproken voorbeeld van de groei van stedelijk medezeggenschap in het hertogelijk bestuur is natuurlijk het charter van Kortenberg van 27 september 1312. Hierin bevestigde Jan II de voorrechten van de steden en werden de bepalingen vastgelegd die de basis vormden voor

de verdere ontwikkeling en het beheer van het hertogdom. De Raad van Kortenberg werd ingesteld. Daarin zetelden vier edellieden, drie Leuvenaars, drie Brusse-laars, een stedeling uit Antwerpen, een uit 's Hertogenbosch, een uit Tienen en een uit Zoutleeuw. Deze Raad had als taak het algemeen belang van het land te behartigen en legde het vorstelijk gezag duidelijk aan banden. De beslissingen van de Raad waren bindend en bij niet naleving ervan door de hertog waren de onderdanen van hun plichten tegenover de vorst ontslagen.

De *Blijde Inkomst* van Johanna en Wenceslas uit 1356 geeft een mooi inzicht in de visie van de steden op het func-

Nieuw Regiment van Jan IV (12 mei 1422)

tioneren van de staat. Een volledige bespreking van de 34 bepalingen van dit charter zou ons te ver leiden. Wel willen we hier een aantal artikels wat nader bekijken. In artikel 1 wordt duidelijk aangegeven dat het territorium van het hertogdom als een geheel moet bewaard blijven. De vorst heeft de taak om recht en orde binnen de Brabantse grenzen te handhaven. Verder is er de voorwaarde dat alle ambtenaren in Brabant geboren moeten zijn, er moeten wonen en er bezittingen moeten hebben. Deze drie elementen samen geven blijk van een onmiskenbaar besef van nationale Brabantse identiteit dat de politieke elite van de Brabantse steden had. De kern van de *Blijde Inkomst* ligt ongetwijfeld in artikel 2, waarbij de hertogen beloven om alle door hun voorgangers verleende privileges te bevestigen. Artikel 28 is exclusief gewijd aan de Leuvense Sint-Pietersmannen en bevestigt hen als een geprivilegeerde groep.

De *Blijde Inkomst* bepaalde ook dat Leuven de bewaarplaats wordt van de hertogelijke archiefstukken. Het grote hertogelijke zegel wordt onder het toezicht van Brussel geplaatst. Deze bevoorrechte functie van Leuven als depot van de hertogelijke documenten heeft echter niet lang geduurd. Volgens de stadsrekeningen werden de documenten op 7 december 1355, drie dagen na de dood van Jan III, effectief in Leuven ontvangen. Zij werden in een kamer in de toren van de Sint-Pieterskerk, die dienst deed als belfort, ondergebracht. In 1361 werden ze echter door hertog Wenceslas naar het kasteel van Genappe overgebracht. De opstand van Pieter Coutereel en de Leuvense ambachten deed hem deze beslissing nemen. Kort daarna, in december 1361, werden de charters overgebracht naar de Sint-Gertrudisabdij te Nijvel, waar ze een plaats kregen achter het altaar.

Het stadsarchief van Leuven bewaart in haar charterverzameling alle *Blijde Inkomsten*, met uitzondering van die van 1356. Dat de stad in 1356 een inhuldigingscharter heeft ontvangen, staat buiten kijf. Ze heeft het echter in 1361 weer moeten afstaan, omwille van de oproer onder leiding van Pieter Coutereel. Deze had zich in 1360 verzet tegen het uit patriciërs bestaande stadsbestuur en had medezeggenschap van de ambachten geëist. In 1361 herstelde Wenceslas de orde in de stad. Hij nam het Leuvense exemplaar van de *Blijde Inkomst* in beslag en liet de inhoud teniet doen.

Op 18 december 1406 verleende Antoon van Bourgondië de tweede *Blijde Inkomst*. De inhoud komt sterk overeen met die van Johanna en Wenceslas. Ook hertog

Jan IV kon eerst formeel aan de macht komen na de afkondiging van een *Blijde Inkomst* op 12 mei 1422. Zijn *Blijde Inkomst* is bekend gebleven onder de naam van *Nieuw Regiment*. In deze oorkonde was de hertog verplicht bijkomende toegevingen te doen aan de steden. Van dit charter worden in het stadsarchief twee exemplaren bewaard. Na de dood van Jan IV in 1427, nam zijn broer Filips van Saint-Pol de macht over in Brabant en legde op 23 mei 1427 een *Blijde Inkomst* voor aan zijn onderdanen. De basis voor deze *Blijde Inkomst*, was het charter van Antoon van Bourgondië, aangevuld met enkele bepalingen van het Nieuw Regiment van 1422.

Na drie jaar het Brabantse hertogdom te hebben bestuurd, overleed Filips van Saint-Pol en liet het gebied over aan zijn neef, Filips de Goede. Deze hield op 5 oktober 1430 zijn *Blijde Intrede* te Leuven als hertog van Brabant en stelde er zijn *Blijde Inkomst* voor. Daarin bevestigde hij de door zijn voorgangers verleende voorrechten en vrijheden en garandeerde hij het hertogdom een zekere zelfstandigheid. De Bourgondische hertog was immers niet enkel hertog van Brabant, maar regeerde over een ruimer landencomplex. Een belangrijke bepaling was de oprichting van een eigen Brabantse raad, bestaande uit een kanselier en zes adellijke raadsheren, die de hertog in zijn bestuur zouden bijstaan. Vier van de raadsleden moesten Brabander zijn en de kanselier, eveneens van Brabantse origine, moest de drie bestuurstalen van het hertogdom, Latijn, Diets en Frans, machtig zijn. De *Blijde Inkomst* voorzag ook een Raadkamer als hoogste juridisch orgaan in het hertogdom. Deze Raadkamer zal verder fungeren als de Raad van Brabant, die naast juridische ook administratieve en politieke taken op zich nam.

De *Blijde Inkomst* van Karel de Stoute, zoon van Filips de Goede, van 12 juli 1467 bouwde voort op die van zijn vader en nieuwe bepalingen werden er niet in opgenomen.

Karel de Stoute liet een dochter, Maria van Bourgondië, na als erfgename. Zij huwde later met Maximiliaan van Oostenrijk. Ook Maria liet een *Blijde Inkomst* opstellen, die ze op 29 mei 1477 in Leuven voorstelde. Maximiliaan bevestigde de *Blijde Inkomst* van zijn vrouw op 8 december 1477, nadat hij de tekst eerst door de Rekenkamer had laten onderzoeken.

Voor de opstelling van de *Blijde Inkomst* van Filips de Schone van 9 september 1494 werd hoofdzakelijk beroep gedaan op die

van Filips de Goede en Karel de Stoute. De voorrechten verleend door Maria van Bourgondië werden ongedaan gemaakt. In grote mate geïnspireerd op de *Blijde Inkomst* van Filips de Schone, is deze van zijn zoon Karel V van 23 januari 1515. Van Filips II beschikt het Leuvense stadsarchief enkel over de akte van eedaflegging, gegeven bij zijn *Blijde Inkomst* op 5 juli 1549. De tekst voor zijn *Blijde Inkomst* zou vooral gesteund hebben op die van zijn vader uit 1515.

Zegel en tegenzegel van Johanna en Wenceslas aan een oorkonde van 12 april 1357

Ook de Spaanse en Oostenrijkse vorsten van de zeventiende en achttiende eeuw hebben een *Blijde Inkomst* vooraleer ze de waardigheid van hertog van Brabant opnamen. Inhoudelijk verschillen de *Blijde Inkomsten* van Albrecht en Isabella (1599), Filips III (1616), Filips IV (1623), Karel II (1666), Filips V (1702), Karel VI (1717), Maria-Theresia (1744), Jozef II (1781), Leopold II (1791) en tenslotte Frans II (1794) nog amper van elkaar. De Spaanse en Oostenrijkse vorsten braken ook met de traditie om in Leuven de eed af te leggen en gaven – ondanks Leuvense protest – de voorkeur aan Brussel. Voor de *Blijde Inkomst* van Filips V in 1702 hebben de Natien van Leuven zelfs geweigerd om met de inhuldiging in te stemmen. Na Albrecht en Isabella waren de vorsten ook niet meer lijfelijk aanwezig bij de eedaflegging, maar lieten zij zich vertegenwoordigen door een gevolmachtigde.

Na de Franse annexatie in 1795 werd het hertogdom Brabant ontbonden en ingedeeld in twee nieuwe departementen. De *Blijde Inkomsten* verloren alle juridische waarde maar zijn gelukkig wel bewaard gebleven.

MARIKA CEUNEN

OUDE KRANTEN VERTELLEN

Aan het Westelijk front geen nieuws?

Zoals bekend bewaart het Leuvens stadsarchief een uitgebreide perscollectie. Kranten zoals *De Volkswil* of de *Journal des Petites Affiches* verschenen gedurende vele decennia en bieden ons een schat aan informatie over de lokale en (inter)nationale actualiteit uit die periode. Soms kan ook een krant met amper drie bewaarde nummers een boeiend beeld schetsen van het verleden. *Loven Boven* is daar een uitstekend voorbeeld van...

Op 2 augustus 1914 verklaarde Duitsland de oorlog aan België. Twee dagen later viel een goed georganiseerde oorlogsmachine ons land binnen en bedreigde Frankrijk via haar kwetsbare noordgrens. De overmacht was enorm: na twee uitputtende oorlogsmaanden trok het Belgische leger zich begin oktober 1914 terug richting Noordzee. Na de Slag bij de IJzer kwam het front muurvast te zitten. Vier jaar lang werd de Westhoek het toneel van een bloederige stellingenoorlog. Het Duitse leger bezette inmiddels het grootste deel van ons land. In tegenstelling tot hun Franse of Britse lotgenoten, leefden duizenden Belgische militairen hierdoor jarenlang geïsoleerd van het thuisfront. Het contact met bezet België was vrijwel volledig verbroken en schrijven via een tussenpersoon bleek zowat het enige communicatiemiddel. De Duitsers lieten immers beperkte briefwisseling toe tussen het neutrale Nederland en de bezette regio's. Bovendien was er al vroeg een druk smokkelcircuit ontstaan. Naarmate de oorlog vorderde, legde de Belgische censuur echter steeds meer beperkingen op. Ook de Duitse overheid verscherpte haar controle op het postverkeer en de brievensmokkel. Veel post werd onderschept waardoor contact soms maandenlang kon stilvallen.

In deze omstandigheden gingen heel wat geïsoleerde militairen op zoek naar lotgenoten in andere eenheden. Jeugdvrienden die sedert het begin van de oorlog alle contact verloren hadden, zochten elkaar op. Ook het gezelschap van onbekende streekgenoten werd begroet als zeldzame

houvast in een hallucinante wereld: *Verenigen wij dus onze broedersbanden in dit ballingsoord. Leuvenaars scharen wij ons dicht en dicht bij elkander. De sterke ondersteunen de zwakke.*

Dergelijke bijeenkomsten gaven vaak aanleiding tot de oprichting van een krantje. De eerste frontpers ontstond in februari 1915. In totaal zijn er bijna driehonderd titels bekend van Belgische soldatenblaadjes die tijdens de oorlog verschenen. De Leuvense militairen dienden relatief lang te wachten op een eigen frontblaadje. Begin 1917 kwamen enkele streekgenoten achter de vuurlinie bijeen en stichtten er het krantje *Loven Boven*. Oorlogsblad uitgegeven door de Wapenbroeders van Leuven en omliggende aan het Front. Initiatiefnemers waren sergeant Arthur Festraets (redacteur), wachtmeester Guillaume Bruylants (penningmeester) en soldaat Henri Dothée (secretaris). Inspiratie voor de titel haalden ze uit het gelijknamige lied uit 1911 van de Leuvense componist Arthur van Oost: *Hoe voelden wij ons aangedaan wanneer wij hier in een hoekje van Vlaanderen door eenige wapenbroeders, die bij toeval bijeen kwamen, niet konden nalaten dit lied met volle borst te doen weergalmen.* Het Leuven frontblaadje verscheen voor het eerst op 10 januari 1917 en nauwelijks een maand later, op 1 februari 1917, rolde het volgende nummer al van de persen van Alexis de Carne

uit Stavele. Deze drukkerij bevond zich in de onmiddellijke omgeving van het front en gaf tijdens de oorlog meer dan twintig soldatenblaadjes uit, doorgaans in zeer hachelijke omstandigheden. De eerste twee nummers van *Loven Boven* telden respectievelijk acht en vier pagina's, maar over hun oplage zijn helaas geen gegevens bekend. Het feit dat de krant gedrukt werd en niet gepolykopteerd, laat echter veronderstellen dat er telkens meer dan vierhonderd exemplaren voorzien werden. Het potentieel lezerspubliek was alvast voldoende groot, want de stad Leuven alleen al telde tijdens de oorlog bijna duizend inwoners onder de wapens...

Het derde nummer van *Loven Boven* liet langer op zich wachten en verscheen pas op 18 augustus 1917. Na incidenten rond de Vlaamsgezinde frontpers had de Belgische censuur in het voorjaar het toezicht op de soldatenblaadjes immers verscherpt: *Alle frontbladen zijn verplicht geweest eene*

Leuvense militairen vieren Leuven-kermis aan het IJzerfront, september 1915

nieuwe aanvraag te doen aan het hoofdkwartier waar *Loven Boven* goedgekeurd werd. Nu ons het drukrecht toegestaan is, verdwijnen de hinderpalen, regelmatige praatjes van Leuven en onder Leuvenaars te houden. Het Leuven frontblaadje behoorde alvast niet tot de flamingantische pers maar ondanks de goede voornemens zou het geen lang leven beschoren zijn. In het

LOVEN BOVEN

Oorlogsblad uitgegeven door de Wapenbroeders van Leuven en omliggende aan het front.

Stichter-Opsteller: A. FESTAETS
1 S. M. C 209 6e Cie
Belgisch Leger.

LOVEN, ZAL UIT DE PUINEN RIJZEN
DE GLORIERIJKE STEE
TE MIDDEN 'T BRABANTSCH LUSTWARANDE
IN ONGESTOORDEN VREE!

Secretaris: HENRI DOTHÉE
C 181 C. A. V.
Abonnement:
1 frank per trimester

najaar stuurde de redactie nog een inschrijvingsformulier voor abonnementen rond, maar nieuwe nummers van *Loven Boven* zouden niet meer van de persen rollen. Het loopgravenmilieu leende zich uiteraard slecht tot het uitgeven van kranten. Ook financiële problemen of de strenge censuur bieden mogelijke verklaringen voor het plotse einde van *Loven Boven*. Voor de Vlaamse frontpers in het algemeen was 1917 trouwens een zwart jaar, aangezien meer dan dertig kranten uit circulatie verdwenen.

Met de stopzetting van *Loven Boven* hadden de Leuvense militairen het laatste oorlogsjaar geen eigen periodiek meer ter beschikking. Ze waren voortaan aangewezen op *Tusschen Brussel en Leuven*, een oorlogsblad uit de streek rond Overijse en Tervuren met occasioneel een nieuwsbericht uit de Dijlestad.

De meeste frontblaadjes waren in oorsprong contactbladen, bestemd voor soldaten die al maanden gescheiden leefden van familie en vooroorlogse vrienden. Tot 1917 publiceerden de kranten naam- en adreslijsten van streekgenoten en maakten zo rechtstreeks contact mogelijk. Toen *Loven Boven* voor het eerst verscheen, had de legerleiding echter al ingegrepen: *Door een bericht ontvangen van onze censure, is het ons verboden de volledige adreslijst, van onze wapenbroeders door ons gazetje mede te delen. Dus indien men het adres verlangt van een zijner Leuvense vrienden, kan men zich wenden tot de opstellers van het blad.* Arthur Festraets diende zich inderdaad te beperken tot een naamlijst en reserveerde hiervoor bijna de helft van het eerste nummer van *Loven Boven*. Vanzelfsprekend was deze lijst onvolledig. Ontbrekende adressen werden opgespoord in de rubriek 'Opzoekingsdienst'.

In de rubriek 'Onder ons' volgde de krant de carrière van haar lezers: *Ons Loven Boven wenscht steeds op de hoogte gehouden te worden om onze makkers geluk te wensen als zij gedecoreerd worden of voor hun moedig gedrag tegenover den vijand een roemvolle melding bekomen op de*

dagorders. De gesneuvelde militairen werden evenmin vergeten: in elk nummer verscheen een *Eerelijst van Loven Boven, gesneuveld op het veld van eer.* Uit de publicatie van deze namen groeide al spoedig een actie voor het onderhoud van hun laatste rustplaats. De krant opende inschrijvingslijsten en plaatste gedenktekens op de graven van de overleden streekgenoten. Wat de frontsoldaten echter vooral wilden lezen, was nieuws van het thuisfront. De Leuvense militairen hunkerden ernaar, zelfs als dit sterk verouderd of banaal leek te zijn. *Loven Boven* bracht met de rubriek 'Nieuws uit Leuven' uitvoerig bericht over het reilen en zeilen in een bezette stad zo'n tweehonderd kilometer landinwaarts. Het verkrijgen van deze informatie was beslist een zware opdracht! Gelukkig werkten de lezers bereidwillig mee door de inhoud van een zeldzame brief over te maken aan de redactie van de krant: *de bevoorrechte in nieuws deele het mede aan den verlatene die van geen levende ziel iets of wat verneemt.*

Het dagelijks leven in Leuven kwam aan bod in artikels over dure en gerantsoeneerde levensmiddelen, gesloten scholen en nieuws over de bezetter: *Te Leuven bestaat een soort vliegveld. Op het oefeningsplein aan de parkpoort hebben de Duitschers eenige barakken opgebouwd, voor het bergen van vliegtuigen. Zeer dikwijls komen de vliegers der bondgenooten boven de stad het terrein verkennen.* Berichten over de brand van augustus 1914 doken eveneens geregeld op en zelfs een opiniestuk over de geplande wederopbouw van het Tafelrond en het beruchte schermblok mocht niet ontbreken: *Wat denken de Leuvenaars, verwijderd van hunnen lieve stad, daarover? De minnaars van schone kunsten zal het vooral spijten daar men weeral ons prachtig stadhuis zal versteken instede van het in al zijne heerlijkheid te doen uitkomen.*

Ook de burgerlijke stand vormde een be-

langrijke rubriek. Zo gaf *Loven Boven* op 18 augustus 1917 een overzicht van tientallen geboorten, huwelijken en overlijdens. Echt actueel was dit nieuws alvast niet, want sommige aankondigingen waren al bijna een jaar eerder gepubliceerd in de *Journal des Petites Affiches*. Wellicht had een militair of vluchteling deze Leuvense kranten met veel vertraging in bezit gekregen en overgemaakt aan de redactie van het frontblaadje. Het is alvast een schrijnende illustratie van het gebrek aan informatie dat het Belgische frontleven zo typeerde...

Loven Boven beperkte zich trouwens niet tot berichtgeving over de stad Leuven alleen. Nieuws uit Aarschot, Diest, Tienen en een tiental gemeenten uit de regio kwam eveneens aan bod en zorgde onvermijdelijk voor overlappingen met andere frontblaadjes zoals *Tusschen Brussel en Leuven* en *Het Kanton Haacht onder de wapens*.

Tenslotte werden de lezers van *Loven Boven* ook vergast op literaire bijdragen van lokale dichters en prozaschrijvers. Gedichten zoals *Aan 't gemartelde Leuven* en *Brief van den soldaat* behandelden uiteenlopende onderwerpen maar tussen de regels door blijkt telkens opnieuw de onzekerheid en het gebrek aan informatie: *Een dagblad kwam mij 't melden, ons stadje lief was nêergebrand.*

Ondanks het feit dat *Loven Boven* haar stichtingsjaar 1917 niet overleefde en amper drie nummers gepubliceerd werden, biedt de krant toch een boeiend zicht op de leefwereld van de Leuvense soldaat aan de IJzer. Het frontblaadje wordt bewaard in het stadsarchief van Leuven en kan uiteraard in onze leeszaal geconsulteerd worden. Ook het Koninklijk Legermuseum in Brussel en de stadsbibliotheek van Antwerpen (collectie Alexis Verbouwe) bezitten exemplaren. Beslist de moeite waard!

PIET VELDEMAN

We heffen het glas op Hous

Voor historici zijn dagboeken en kronieken *gefundenes Fressen*. Ja, zo drukt men dat in archieven wel eens oneerbiedig uit. Pelckmans, Hous en Lameere zijn namen die klinken als een klok. Ook in het Leuvens stadsarchief worden enkele van deze werken bewaard. Ze

werden door onze lokale geschiedschrijvers reeds vroeg naar waarde geschat, met de legendarische stadsarchivaris Edward Van Even op kop.

Precies 250 jaar geleden, op 12 oktober 1756, werd Jan Baptist Hous in Leuven geboren en gedoopt in de Sint-Pieterskerk. Zijn vader was handelaar en zijn familie had nauwe banden met de Leuvense drukkers Nempe en Vanderhaert.

Toen Jan Baptist twaalf was, ging hij als leerjongen het pruikenmakersvak leren bij meester Delhougne. Door de hoogtij van de pruikentijd kon met die mode immers een mooie cent verdiend worden. In 1783 werd hij als meester opgenomen in het cremersambacht.

De komst van de Fransen betekende voor hem echter het verschijnen van een nieuwe mode en hiermee het einde van de pruikentijd. Jan Baptist werd technisch werkloos en keek uit naar een ander beroep. De pruik is slechts een symbool, maar Jan Baptist Hous beseftte dat hij het einde van een tijdperk meemaakte en beschreef ontzet het begin van een nieuw en onzeker era.

Hous besloot postbode te worden en bracht niet alleen berichten aan de man, maar verzamelde het nieuws ook uit eerste hand. Enkele jaren eerder was Hous immers al gestart met het bijhouden van een kroniek, een eigen keuze van kleine en grote gebeurtenissen die hem belangrijk schenen of intrigeerden. Deze werden gedurende bijna vijftig jaar (1780–1829) nauwgezet opgetekend. De hedendaagse lezer kan dan ook zonder moeite het wapengekletter bij de inval van de Fransen en de miserie van de Leuvenaars meeleven. Zelfs sportieve feiten zoals de prestatie van atleet Valentijn Krech worden beschreven of (in dezelfde categorie?) het huwelijk van een bejaarde man met een jonge deerne. De geschriften eindigen abrupt in 1829. Hous was oud en ziek geworden en overleed in een ouderlingentehuis op 14 april 1830, aan de vooravond van een nieuw hoofdstuk van 's lands geschiedenis.

Zijn schoonzoon, de Bruggeling Jacques-Benoît Lameere (1790–1863) zou de pen overnemen. Deze werkte als proflezer in

de drukkerij van Van Linthout, erfde de kroniek en zette haar verder tot 1835. Zowel de geschriften van Hous als die van Lameere zouden later gedrukt worden.

Nadat Edward Van Even de notaboekjes van Hous dertig jaar later persoonlijk verworven had, belandden ze via een kanunnik in het archief van de Abdij van Park. Ze werden tussen 1908 en 1914 gedeeltelijk uitgegeven. Joseph de Kempeneer publiceerde van 1962 tot 1964 voor het eerst de integrale versie in wekelijkse afleveringen in de *Journal des Petites Affiches*, in 1964 gebundeld onder de titel *Leuvense Kroniek* die heruitgegeven werd in 1991. Edward de Maesschalck bracht enkele jaren geleden een hertaalde en becommentarieerde versie van de kroniek (*Overleven in revolutietijd*, Davidsfonds, 2003).

Maar niet alleen historici kunnen het werk van Hous smaken, ook taalkundigen vinden hun gading. Zo zorgde de kroniekschrijver voor het oudste spoor in de Nederlandse taal van het Engelse leenwoord *club* (1792).

Naast de kroniek bleven er in Leuven nog andere tastbare sporen van J.B. Hous bewaard. We weten waar hij gewoond en gewerkt heeft. Meerdere adressen zijn bekend, bvb. *De Weerelt*, het huis waarin Hous ten tijde van de Franse volkstelling van 1796 woonde, bleef vrij intact bewaard in de Mechelsestraat nr. 57 (zie foto). Later woonde hij in de Vlamingenstraat en in 's *Princenhof* in de Vaartstraat.

Misschien zullen er wel lezers Hous als voorvader ontdekken? De kroniekschrijver was namelijk gehuwd en had een zoon en drie dochters. Omstreeks 1900 had hij een vijftal achterkleinkinderen, via de families Lameere en Beckers. Samen met zijn afstammelingen willen we vandaag dan ook 250 kaarsjes uitblazen voor deze grote *Leuvenaars* wier kroniek voor vele archiefbezoekers een bron van inlichtingen en inspiratie blijft.

JAN CALUWAERTS

Een kaart met geschiedenis

De verzameling kaarten en plannen van het Leuvens stadsarchief is omvangrijk maar slechts rudimentair ontsloten. Ook de materiële toestand van sommige plannen laat te wensen over. Door intensief gebruik, enerzijds door de stadsadministratie zelf en anderzijds door onderzoekers naar het Leuvens verleden, zijn heel wat kaarten aan restauratie toe. Onlangs liet het stadsarchief twee plannen onder handen nemen door restaurateur Bart Hellemans. Wij laten u hier graag het resultaat zien.

Beide plannen waren zwaar beschadigd en door intensief gebruik gescheurd of gekreukt. Plakband aangebracht op de achterkant had op de voorzijde van het plan grote bruine lijmresten achtergelaten. Verschillende verstevigingsbanden op de achterkant hielden het plan min of meer samen. Om het plan afdoende te behoeden voor verder verval, dienden dus heel wat eerdere pogingen tot restauratie ongedaan gemaakt te worden. Eerst werd de voor- en achterzijde gegomd en werden de plak- en verstevigingsbanden verwijderd. Vervolgens moest het plan ontzuurd worden. Pas daarna kon de echte restauratie van start gaan. Het plan werd omwille van zijn broze toestand eerst gestabiliseerd, daarna werden de scheuren hersteld. Tenslotte werden een aantal lijnen geretoucheerd. Zo werd omwille van het optisch effect bij de windwijzer, dat onderbroken was door een scheur, de lijn vervuld met zwarte aquarelverf.

De twee stadsplannen vertonen inhoudelijk grote gelijkenissen, toch zijn er ook een aantal verschilpunten te bemerken. We beperken ons in dit artikel tot de kaart met als titel *Plan de Louvain, indiquant Tous les Edifices, Monuments, Places Publics et Rues*. Met inkt is er volgende tekst bijgeschreven: *et la nouvelle Station projetée du chemin de fer de Bruxelles dans cette Ville d'après le plan de Mr l'Ingénieur Stevens*. Het plan is duidelijk voor toeristische doeleinden opgemaakt. Hiervan getuigen de twee afbeeldingen aan weerszijden van de titel. Links krijgen we een zicht op het mooie stadhuis, rechts staat de Sint-Pie-

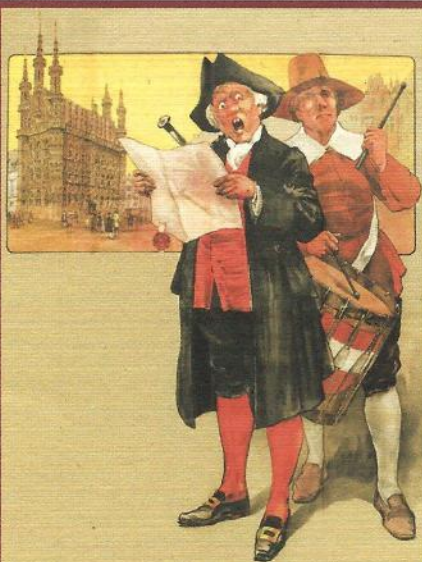

terskerk, gezien vanuit de Mechelsestraat. Onderaan de kaart geven drie korte teksten een beetje uitleg over de stad Leuven, *ancienne Capitale du Duché de Brabant*, over het stadhuis en de Sint-Pieterskerk. De legendes links en rechts van de kaart geven een aanduiding van de straten en pleinen, de openbare gebouwen en de kerken. In de linkerbenedenhoek staat de naam van de lithograafdrucker P. Barella. Een vroegere minder contentieuze stadsarchivaris heeft in de rechterbovenhoek met stift de datering ± 1850 aangebracht. Wij probeerden via de naam van de drukker de kaart nog juist te dateren en vonden de oplossing in de *Journal des Petites Affiches*. In de editie van 14 november 1847 lezen we de aankondiging dat P. Barella een nieuw stadsplan wil uitgeven. De eerste tweehonderd ingeschreven konden dit plan aankopen voor anderhalve frank. Eenmaal het aantal van tweehonderd verkochte exemplaren overschreden, werd de kaart tegen twee frank aangeboden. Barella probeerde met de verkoop van dit nieuwe stadsplan aan liefdadigheid te doen: de helft van de opbrengst was be-

stemd voor de armen van de stad en zou in de kas van het bureau van weldadigheid worden gestort. Men kon zich laten inschrijven als kandidaat-koper bij Barella zelf, maar ook in de Muziekacademie, in de *Société de Lecture* en in het bureau van de krant, waar een exemplaar was tentoongesteld. Dat Barella zich ook werkelijk aan zijn woord hield, blijkt uit de krant van 13 februari 1848. Hierin wordt gemeld dat Barella in de kas van het bureau 132 frank heeft gestort, zijnde de helft van de opbrengst van de verkoop van een nieuw stadsplan. Barella heeft dus in totaal 176 kaarten verkocht!

Het exemplaar dat bewaard is gebleven in het stadsarchief is echter op een bijzondere manier een unicum. Het geeft ons namelijk ook informatie over de geplande aanleg van een spoorweg, zoals de in handschrift bijgeschreven titel vermeldt. Deze spoorweglijn, getekend door ingenieur Stevens zou via Tervuren een rechtstreekse verbinding vormen met Brussel. De spoorlijn is op het plan in het rood bijgetekend en ook het nieuw te

bouwen station aan de Brusselsepoort is mee aangeduid. De binnenstad is verdeeld in vier secties en afgebakend met een eigen kleur. Ook deze latere aanvullingen op dit plan hebben we kunnen dateren. In een brief van 8 januari 1861 doet ingenieur van Bruggen en Wegen Stevens een voorstel voor de aanleg van een nieuwe spoorlijn Leuven-Brussel en maakt melding van een kaart die hij als bijlage toevoegt. Reeds in juli 1860 had het gemeentebestuur van Tervuren de stad Leuven aangeschreven met de vraag om het voorstel voor een nieuwe spoorlijn naar Brussel via Tervuren te steunen. Leuven was het voorstel niet ongenegen, maar vroeg toch te wachten op de plannen om nauwkeurig te bestuderen alvorens het project te ondersteunen. Het hele project is uiteindelijk nooit concreter geworden dan het getekende voorstel op dit stadsplan. Dankzij de restauratie ervan kan dit unieke stukje planologisch verleden van Leuven nu weer in optima forma bewaard en geraadpleegd worden.

praktische informatie

Salsa! vzw
Samen Actief voor het
Leuvens StadsArchief!

Maatschappelijke zetel
Stadsarchief Leuven,
Rijschoolstraat 4/001
3000 Leuven

www.leuven.be/salsa

Bestuursleden

Gustaaf Janssens (voorzitter),
Jan Caluwaerts (ondervoorzitter),
Bieke Jorissen (secretaris),
Mark Mellaerts (penningmeester),
Gilbert Huybens (Public Relations)

U kan lid worden van Salsa! vzw

door overschrijving van
€ 10 (voor gewone leden) of
€ 25 (voor steunende leden)
op volgend rekening nummer:
068-2420772-67

Dit lidgeld omvat de driemaandelijkse
nieuwsbrief, een gunsttarief bij
publicaties en gratis toegang tot
de activiteiten van de vriendenkring.

Stadsarchief Leuven

Rijschoolstraat 4/001
3000 Leuven
T 016 30 08 69
F 016 23 40 06
E archief@leuven.be

Openingsuren leeszaal

Dinsdag: 9.00 tot 20.00 u
Woensdag–donderdag: 9.00 tot 17.00 u
Vrijdag: 9.00 tot 16.00 u

Salsa!.doc

C O L O F O N

is een driemaandelijkse nieuwsbrief,
uitgegeven door Salsa! vzw,
de Vriendenkring van
het Leuvens stadsarchief.

Het abonnement is inbegrepen
in de lidmaatschapsbijdrage voor de vzw.

Redactie
Bieke Jorissen,
Marc Jorissen

Redactieadres
Stadsarchief Leuven

Verantwoordelijke uitgever
Gustaaf Janssens
Maria-Theresiastraat 87
3000 Leuven

Foto's
Stadsarchief Leuven,
Eric Dewaersegger,

Druk en vormgeving
Leën Offsetdruk | Hasselt

Activiteiten van SALSA! vzw

Te koop: het tweede SALSA!-Cahier

Aan de hand van archiefmateriaal, krantenknipsels en originele foto's wordt een donkere bladzijde uit de Leuvense geschiedenis in de kijker gezet: de grote overstroming van 14 mei 1906. Het cahier nog niet aangekocht? Wees er snel bij want SALSA! heeft nog slechts een beperkte voorraad. De publicatie is te koop in de leeszaal van het stadsarchief. Leden betalen € 10, niet-leden betalen € 5 meer.

Te koop: het derde SALSA!-Cahier

Naar aanleiding van het project *Letterbekken* presenteren we u een nieuw cahier: *Leuven zit aan. Feestelijk eten tussen 1850 en 1950*. Deze publicatie biedt een kijk op feestelijke maaltijden als culinair en sociaal gebeuren. Het rijk geïllustreerd cahier is te koop in de leeszaal van het stadsarchief. Leden betalen € 10, niet-leden betalen € 15.

De vijfde editie van de KUS-kwis

Op vrijdag 15 december 2006 organiseert het stadsarchief samen met de Leuvense erfgoedcel voor de vijfde maal de Ken Uw Stad-Kwis. Afspraak om 20.00 uur in de Salons Georges, Hogeschoolplein 15 te Leuven. SALSA! voorziet alvast een leuk aandenken voor alle deelnemers. Schrijf dus zeker in!